Kashyrina I. V., Lecturer,
Zaporozhye National Technical University, Zaporozhye

S. KARAVANSKY CREATIVITY WITHIN NATIONAL CULTURAL CONTEXT OF THE UKRAINIAN LITERARY TRANSLATION

The article deals with the creative activities by S. Karavansky within national cultural context of the Ukrainian literary translation. The ideological focus of S. Karavansky's translation activity is being substantiated to consider his missionary fight against the lingvocide with the poetic language of his translations being the instrument of this struggle.

Key words: *national cultural context of literary translation, polisystem, poets of sixties, shistdesyatnyky, Russification, purism, colonialism, lingvocid, poetry translation.*

УДК 81'255.4(44)

Кирилова В.А., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДТВОРЕННЯ ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ХУДОЖНЬОЇ МОВИ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО У ФРАНЦУЗЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ЕМІЛЯ КРЮБИ

Стаття присвячена дослідженню лексичних особливостей художньої мови М. Коцюбинського та проблемам їх відтворення у французьких перекладах Еміля Крюби. Аналізуються розповсюджені перекладацькі прийоми, що служать для збереження особливостей художньої мови українського прозаїка у французькому перекладі.

Ключові слова: *лексичні особливості, художній твір, французький переклад, прийоми перекладу*

Як свідчать дослідники творчості видатного українського прозаїка, «Коцюбинський був тонким стилістом і дуже вимогливим до себе. Кожному слову, і навіть букві, надавав великого значення… Уважність до слова і гостре відчуття його звукових і смислових нюансів – одна з найважливіших прикмет стилістики Коцюбинського, яку він вдосконалює протягом усієї творчості» [Кузнецов, Орлик 1990, 20-21]. Письменник «досяг великої майстерності у змалюванні природи і людини. Через образ квітки, рослини, комахи навчився передавати людські почуття, вир пристрастей, надій, потяг до ідеалу» [Кузнецов, Орлик 1990, 30].

Що ж до перекладу, для збереження мальовничості та гармонійності описів, мовного колориту персонажів та яскравих характерів оригіналу, перекладачеві необхідно відтворити багатство художньої мови М.Коцюбинського, добираючи рівноцінні за денотативним і конотативним, семантичним та експресивним наповненням лексичні відповідники у цільовій мові.

Актуальність пропонованої статті зумовлена проблемою невідповідності між лексичним складом французької та української мов і покликана шляхом зіставного аналізу перекладу та оригіналу висвітлити оптимальні засоби відтворення лексичних особливостей художньої мови М.Коцюбинського на **матеріалі** повісті «*Тіні забутих предків*» М.Коцюбинського та французького перекладу «*Les Ombres des ancêtres disparus*», здійсненого французьким перекладачем Емілем Крюбою.

Отже, безпосередньою **метою** нашого дослідження став аналіз основних проблем та складнощів, з якими зустрічається перекладач при відтворенні лексичних особливостей художньої мови українського автора французькою мовою; визначення найпоширеніших прийомів їх відтворення з метою рівноцінного забезпечення лексико-семантичного та емоційно-експресивного наповнення українського художнього твору у цільовому тексті.

Об'єктом дослідження є лексичні особливості повісті «*Тіні забутих предків*» Михайла Коцюбинського та її відтворення у французькому перекладі Еміля Крюби.

Предметом вивчення є основні способи та прийоми перекладу лексичних особливостей художньої мови українського автора у французькому перекладі Еміля Крюби.

Як свідчить наш аналіз, специфікою повісті М.Коцюбинського є багатство художньої мови, спрямоване на поетизацію Карпат і твориться у повісті «*Тіні забутих предків*» через 5 основних видів лексики:

1) діалектна лексика (діалектизми, пестливі слова-звернення); 2) застаріла лексика (історизми та архаїзми); 3) побутові слова-реалії (діалектна та нейтральна лексика); 4) символічна лексика (реалії-символи, міфічні назви); 5) образна лексика (метафоричного типу).

Правильне розуміння естетичної функції вживаних автором лексичних одиниць є фактором вибору тих чи інших перекладацьких трансформацій та прийомів перекладу, тому нам особливо цікаво розглянути особливості вживання у повісті М.Коцюбинського зазначених видів лексики та проаналізувати, яким чином Еміль Крюба досягає адекватного відтворення лексичної специфіки оригіналу у французькій мові, і наскільки при цьому перекладачеві вдалося зберегти поетику українського твору.

1) Відтворення діалектної лексики

«Інтуїтивна мовна свідомість ототожнює літературну мову та мову письменників, мову літератури або, принаймні, вбачає в останній найвищу та досконалу форму літературного вираження, незважаючи на широке використання у літературі й явно нелітературних мовних елементів» [Джанджакова 1990]. Ці нелітературні елементи, властиві стилю художньої літератури, надають їй емоційно-експресивного забарвлення. До таких елементів ми можемо віднести **діалектизми**.

За словами А.Гнатюка: «У художній літературі діалектна лексика, регіоналізми та лексика народних говорів є засобом відображення місцевих реалій і понять, допомагає передати колорит місцевості, характери персонажів художніх творів» [Гнатюк 2011, 28].

Виходячи із вище зазначеного твердження, ми можемо виокремити два основні випадки використання Михайлом Коцюбинським **діалектної лексики** у повісті «*Тіні забутих предків*»: 1) ***з метою створення мальовничих карпатських пейзажів із її художньою своєрідністю***; 2) ***з метою створення реалістичних характерів героїв***.

«Котився зеленими ***царинками****, маленький і білий, наче банька кульбаби, безстрашно забирався у темний ліс, де* ***гаджуги*** *кивали над ним галузками, як ведмідь* ***лабами****»* [Коцюбинський 1977, 416] / «*Il roulait à travers* ***les parcs****, petit et blanc comme une aigrette de pissenlit, pénétrait hardiment dans la sombre foret où* ***les épicéas*** *agitaient leurs branches comme un ours fait de* ***ses pattes****»* [Kotsioubynsky 1971, 13].

Оскільки картини світу в українській та французькій мовах відрізняються, проблема перекладу українських діалектизмів вимагає від перекладача ретельного пошуку відповідників у цільовій мові, які б мали еквівалентну функцію впливу, не спотворюючи стилю оригіналу, і водночас були зрозумілими цільовому читачу. Як свідчать теоретики у галузі перекладу, не можна перекладати діалектизми діалектизмами. Проте допускається пошук відповідників серед просторіччя, якщо мова не йде про відтворення етнографічних діалектизмів, які не мають семантичних відповідників у загальнонародному словнику. Зважаючи на це, Еміль Крюба відтворює українські діалектизми переважно **нейтральними відповідниками**, застосовуючи **прийом гіперонімічного перейменування** (*царинки, гаджуги, лаби – les parcs, les épicéas, les pattes*).

«Він чув потребу оповісти їй ціле своє життя, про свій ***тусок*** за нею, безрадісні дні, свою самотність серед ворогів, нещасливе подружжя...» [Коцюбинський 2013, 73] / «Il sentait la nécessitéde lui faire le récit de toute sa vie, de sa ***tristesse*** à cause d'elle, de ses jours sans joie, de sa solitude parmi les ennemis, de son mariage malheureux...» [Kotsioubynsky 1971, 83].

Дане речення, виражене через невласне-пряму мову, зберігає лексичні особливості мовлення персонажа, чим зумовлене вживання **діалектизму *тусок*** замість стилістично нейтральних *туга* або *смуток*. В цілому внутрішнє мовлення героя повісті «*Тіні забутих предків*» у французькому перекладі відтворено із збереженням емоційного навантаження, і хоча відповідником діалектизму послугував **нейтральна одиниця *tristesse***, вона має створювати еквівалентний вплив на франкомовного читача.

Особливий інтерес для перекладознавчого дослідження становить відтворення діалектної лексики, що характеризується **експресивно-оцінними позитивними й негативними відтінками значень**: «*Люблю тебе,* ***файна любко***» [Коцюбинський 2013, 39]. */ «Je t'aime,* ***ma douce chéri****»* [Kotsioubynsky 1971, 26]. Такі **пестливі слова-звернення**, як: ***файна любко, любчику, солодашко*** – є виразниками почуттів головних героїв повісті «*Тіні забутих предків*». Водночас ці марковані одиниці є відображенням тої мовної традиції, яку через діалоги персонажів репрезентує М.Коцюбинський у своєму творі. Таким чином, діалектна лексика містить як емоційний заряд так і особливості місцевого колориту. Щодо перекладу цих лексичних одиниць, помітним є тяжіння французького перекладача до збереження емоційного компоненту Так, Еміль Крюба пропонує **нейтральні одиниці** *ma douce chéri*, *mon chéri*, що ми не вважаємо за втрату, оскільки вони цілком відповідають естетичній функції оригіналу, так само, як **описовий переклад *ma très douce (солодашко)***. Отже, відмова перекладача від пошуку можливих розмовних аналогів, типу *mon chou, ma biche*, зумовлена усвідомленням невідповідності узусів французької та української мов.

2) Відтворення застарілої лексики

Наступною групою лексики, яке характеризує художню мову М.Коцюбинського, є **застаріла лексика**. Якщо переклад **історизмів** не викликає особливих труднощів, то розпізнавання та відтворення **архаїзмів**, які переважають в українському творі, становить певні проблеми.

Використання застарілої лексики у пейзажних описах, ймовірно, зумовлене ***бажанням автора відтворити гуцульське світосприйняття***. Сумлінне дотримання гуцулами народних звичаїв, відбилося й у назвах. Так, під час «*великого свята теплого Юрія» «сінокоси заростають* ***велико зелом***» [Коцюбинський 2013, 60]. Французький переклад «*les prairies s'habillent* ***de plantes vertes***» не містить застарілої лексики, і до того ж наявне **опущення** однієї із застарілих українських одиниць (*велико*). Однак письменник компенсує цю лексичну втрату за рахунок **граматичної заміни** категорії однини на множину (*de plantes vertes*), і розтлумачує за допомогою **прийому експлікації**, «багато зелені» як «зелені рослини». Ще однією особливістю перекладу даного речення є його образність, оскільки Еміль Крюба «вбирає» сінокоси у зелень (*les prairies* ***s'habillent***). Цього у тексті оригіналу немає, але ми вважаємо це вдалим перекладацьким ходом.

Повість «*Тіні забутих предків*» – це ***відображення закоренілих звичаїв народу Гуцульщини***, і тому не випадково автор вкладає у репліки персонажів і **застарілу лексику**: «*Велику* ***пізьму*** *має у серці* ***стариня*** *наша»* [Коцюбинський 2013, 40]. *«Une grande* ***colère*** *brûle dans le cœur de nos* ***parents»*** [Kotsioubynsky 1971, 28]. Аналіз перекладу та оригіналу показав, що, окрім граматичних розбіжностей (заміна категорії однини збірного іменника *стариня* на множину у слові *parents*), вихідний та цільовий тексти мають стилістичні (нейтральне відтворення застарілої лексики). Тому прийом **рекатегоризації** та **нейтралізації**, застосовані французьким перекладачем, вважаємо виправданим. У цьому ж реченні, уникаючи буквалізму (дієсл. *мати – avoir*), Еміль Крюба вдався до **лексичної заміни** заради емоційного впливу на читача перекладу, оскільки дієслово *brûler (спалювати)* надає цільовому тексту більше експресії.

Перекладаючи **застарілу лексику**, необхідно мати на увазі, що слово, яке у давнину вживалося в одному значенні, могло з часом набути нових. Так у випадку із словом *челядь*, яке означало панську прислугу у феодальні часи (іст.), стало пізніше означати «молодь» (заст. діал.) і нарешті "жінки, дівчата" (заст.) [Словник української мови: Том 11, 1980, 292]. У перекладі Еміля Крюби адекватно відтворено значення слова «челядь» як *femmes,* однак замість застарілого відповідника, згідно із нормами французької мови, має **нейтральний відповідник**. Порівняємо тексти оригіналу та перекладу: «*Махали руками, гупали одне одному в спину і моргали на* ***челядь***» [Коцюбинський 2013, 77]. / «*Ils agitaient les bras, se donnaient des tapes dans le dos et faisaient des clins d'oeil aux* ***femmes***» [Kotsioubynsky 1971, 90].

3) Відтворення побутових слів-реалій

Відомі теоретики перекладу С. Влахов та С. Флорін виділяють **реалії** в особливу категорію засобів вираження, оскільки вони називають предмети, явища, об'єкти, характерні для життя, побуту, культури, соціального розвитку одного народу і малознайомі або чужі іншому народові, які виражають національний та (чи) тимчасовий колорит [див. Влахов, Флорин 1980].

Побутові слова-реалії використовуються М.Коцюбинським як ***засіб зображення колориту та характерних рис побуту гуцулів*** і можуть бути виражені як **нейтральною лексикою** так і **діалектною**. Так, наприклад, автор реалістично зображує персонажів повісті «*Тіні забутих предків*» у *кептарах* («у гуцулів – верхній хутряний одяг без рукавів» [Словник української мови: в 11 томах. – Том 4,1973. – Стор. 141]), *запасках* («жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що використовується замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки» [Словник української мови: Том 3, 1972, 247]), запоясаними *чересами* («старовинний широкий шкіряний пояс, зшитий уздовж з двох складених разом ременів так, що мав усередині порожнину для грошей та інших цінних речей» [Словник української мови Том 11, 1980, 307]), із *табівками* (діал. «гуцульська шкіряна торбина з орнаментом, яку носять на ремені через плече» [Словник української мови: Том 10, 1979, 9]). Для відтворення специфічно-побутової лексики, перекладачеві недостатньо застосувати **транскодування** або **транслітерацію**, оскільки метою перекладу є створення рівноцінного естетичного ефекту на цільового читача. Зокрема переобтяження екзотизмами могло спотворити уявлення про гуцулів, за відсутності правильного розуміння специфічно-побутової лексики у поєднанні з діалектизмами. А отже, відібрані Е.Крюбою **аналогові відповідники** *bourses* (маленькі сумки призначенні для складання грошей), **гіпероніми** *gilets* (що означають будь-які короткі куртки без рукавів), та застосовані **прийоми експлікації** (*jupes brodées*, *ceintures de cuir*), на нашу думку, цілком відповідають меті перекладу.

4) Відтворення символічної лексики

Слова у художній літературі можуть мати певні літературні та поетичні асоціації, пов'язані із тією культурою, до якої належить написаний твір. ***З метою відображення міфологічних та сакральних уявлень персонажів твору*** М.Коцюбинський вживає **символічну лексику**, виражену найчастіше у **словах-реаліях**, а також **діалектизмами**. Так, наприклад у повісті *«Тіні забутих предків»* неодноразово повторюється ***реалія-символ*** *трембіта*, яке асоціативно пов'язано із традиціями гуцульського народу – сповіщати про народження, весілля або смерть: «*І втретє затрембітала трембіта про смерть в самотній хаті на високій кичері»* [Коцюбинський 1977, 422].

Відтворення **метафоричності**, яка робить *трембіту* живим учасником подій і виразником гуцульського духу, є важливим для розуміння цього символу в українській традиції. Перекладач знайомить французького читача з українським інструментом шляхом транскрибування з описовою перифразою (**комбінована реномінація**): «Autant qu'il s'en souvenait, la trembita (Trompette houtsoule en bois de trois mètres de long environ) s'était déjà fait entendre deux fois près de la maison...». Від назви музичного інструменту утворено дієслово *трембітати*, яке є безеквівалентним у французькій мові, тому перекладач Е.Крюба розтлумачує його відповідно до контексту: «*Et pour la troisième fois, on entendit sonner la trembita pour annoncer la mort dans la chaumière solitaire sur la haute montagne chauve*» [Kotsioubynsky 1971, 22].

Оскільки дієслово *трембітати*, яке є похідним дериватом від *трембіти*, має подвійне значення – «грати на трембіті, оповіщати» [Словник української мови 1979, 242] – у перекладі воно виражається з допомогою дієслів *entendre sonner* та

annoncer. Можливо даний переклад стилістично не є рівноцінним оригіналу, однак французький перекладач вдало компенсує цю втрату у перекладі інших фрагментах твору, дібравши **лексичні еквіваленти** метафорами, що служать для увиразнення образу *трембіти* у художньому творі: «***Трембіти плакали під вікном***» [Коцюбинський 1977, 462]. «Під вікнами ***сумно ридали трембіти***» [Коцюбинський 1977, 465]. / «*Les* ***trembitas pleuraient sous la fenêtre»*** [Kotsioubynsky 1971, 86]. *«Sous les fenêtres,* ***les trembitas sanglotaient tristement***» [Kotsioubynsky 1971, 91].

Віра у божественну силу вогню закарбувалась у багатьох легендах і міфах світу, так само вірить у надприродність *ватри* і гуцул: «*Тим часом* ***ватра*** *розгоралась на полонині. Повним поваги рухом, як давній жрець, підкидав ватаг до неї сухі смереки та свіжу хвою, і синій дим легко здіймався над нею, а далі, кинутий вітром, зачеплявся за гори, перетинав чорну смугу лісів та стелився по далеких блакитних верхах. Полонина починала своє життя живим невгасимим вогнем, що мав її боронити од всього лихого. І, наче знаючи се, вогонь вився гордо своїм гадючим тілом та дихав усе новими клубами диму*» [Коцюбинський 2013, 77]. /«*Pendant ce temps, le feu de bois grandissait sur le pâturage. D'un mouvement plein de vénération, comme un prêtre des temps anciens, le doyen y ajoutait des branches de pins sèches et des cônes verts, et une fumée bleue s'en dégageait lentement, qui, chassée par le vent, s'accrochait plus loin aux montagnes, coupait la bande noire des forêts et se déposait sur ls sommets azurés du lointain. Les alpages commençaient à vivre de leur feu vivant et inextinguible, qui devait les protéger de tout mal. Et comme s'il le savait, le feu se lovait fièrement comme un reptile et continuait à exhaler de nouvelle bouffées de fumée...* » [Kotsioubynsky 1971, 34].

Символ вогню, який у повісті має свій місцевий синонім, виражений **діалектизмом** ***ватра***, у французькому перекладі передається **описово**, як *le feu de bois*, тобто «лісний вогонь». Шляхом **метафоризації** та яскравих **епітетів** автор зображує вогонь, справді, «*живим*», яким він і постає в уявленні гуцулів. В свою чергу французький перекладач **еквівалентно** відтворив деякі епітети (***feu vivant et inextinguible***) та зробив певні **трансформаційні перетворення** у перекладі (***le feu se lovait fièrement comme un reptile et continuait à exhaler de nouvelle bouffées de fumée***).

Звичаї і традиції Карпатського краю, що виринають із сторінок повісті М.Коцюбинського, виражені у назвах міфічних істот, лісових створінь, відтворення яких є особливо цікавими для перекладознавчого аналізу. Зокрема, **назви міфічних істот** цікаві тим, що вони є відображенням не просто уявного світу, вони ***відображають міфічне уявлення саме народу Гуцульщини***: «*Знав, що на світі панує нечиста сила, що* ***арідник*** *(злий дух) править усім; що в лісах повно лісовиків, які пасуть там свою маржинку: оленів, зайців і серн; що там блукає веселий* ***чугайстир****, який зараз просить стрічного в танець та роздирає нявки; що живе в лісі голос сокири. Вище, по безводних далеких* ***недеях****,* ***нявки*** *розводять свої безконечні танки, а по скелях ховається* ***щезник***» [Коцюбинський 2013, 32]. / «*Elle savait que le malin règne dans le monde, que* ***l'aridnyk*** *(mauvais génie) dirige tout; que les forêts sont pleines de sylvains qui y font paître leurs bêtes: cerfs, lièvres et chamois; que* ***le*** *joyeux* ***tchouhaïstyr*** (1. génie sylvestre masculin de la mythologie ukrainienne) *y rôde, invite de suite les passants à danser et déchire* ***les niavkas*** (2. génies sylvestres féminins) *en lambeaux; que la voix de la cognée habite la forêt. Que plus*

haut, sur ***les cimes sauvages****, arides et éloignées, les niavkas dansent interminablement, et que dans les rochers se cache* ***le diable***» [Kotsioubynsky 1971, 15].

Із тексту оригіналу видно, що замість "мавка", автор вживає ***діалектне*** "*нявка*" (діал. мавка – казкова лісова істота в образі гарної голої дівчини з довгим розпущеним волоссям; лісова німфа [Словник української мови: Том 5, 1974, 459]), поряд із злим духом української демонології "*щезником*" (міф. злий дух; лісовик [Словник української мови: Том 11, 1980, 580]) – ***діалектне*** "*арідник*" (діал. злий дух; чорт, дідько [Словник української мови: Том 1, 1970, 59]). У зображенні місцевості письменник також скористався ***діалектизмами*** – "*маржинка*" (діал. пестл. до маржина – діал. худоба [Словник української мови: Том 4, 1973, 627], "*недеї*" (діал. дика вершина гори [Словник української мови: Том 5, 1974, 284]) –, які представляють яскравий місцевий колорит. В свою чергу перекладач Еміль Крюба вдається до ***комбінованої реномінації***, подаючи транскрибовані назви українських міфічних істот французькою (***tchouhaïstyr; l'aridnyk; les niavkas***) із описовою перифразою у посиланні, застосовані перекладачем з метою ознайомлення французького читача із міфічними уявленнями гуцулів. Також нами виявлено вживання перекладачем ***відповідників аналогів*** (*недеї – les cimes sauvages; щезник – diable*).

Як слушно вважає М.Венгренівська, у міфі можна знайти пояснення тому, «як сформулювався певний тип поведінки, певний спосіб діяльності, інші важливі моменти щоденного життя. Все це – та задана екстралінгвістична діяльність, ті ситуації, які мусить інтерпретувати і тлумачити перекладач, відтворюючи в перекладі даний «шматок дійсності», змальований в тому чи іншому міфові» [Венгренівська М.А. 2008, 87]. Однак для реципієнта, який не має фонових знань, не завжди зрозумілий зв'язок тексту із українським звичаєм: «*На грудях тихо бряжчали мідяні гроші, скинуті добрими душами на* ***перевіз»*** [Коцюбинський 2013, 78]. / «*Sur la poitrine, les pièces de monnaie tintaient doucement, jetées par les bonnes âmes pour* ***le transport de celle du défunt dans l'autre monde***» [Kotsioubynsky 1971, 91]. У данному випадку саме ***ситуативний контекст***, а не лінгвістичний, дозволяє рецепієнту інтерпретувати слово "*перевіз*" як певний обряд, що виконується гуцулами, повязанний із перевезенням душі покійного на "той світ". Таким чином, перекладач Еміль Крюба логічно виводить із значення вихідної одиниці, спираючись на контекст, значення одиниці мови перекладу (***модуляція***) і дає детальне пояснення українського звичаю (***прийом лексичного додавання***).

5) Відтворення образної лексики

Лексика повісті «*Тіні забутих предків*», крім того, що охоплює елементи розмовно-побутового стилю, характеризується **образністю, метафоричністю, переносним вживанням слів, поетизмами** (*оксамитовим гулом котився грім, закуталось небо, в сірій мряці пропали гори, скарги гірських потоків, сум чорних смерекових лісів тощо*).

Метафорична експресивність, **епітети** та **порівняння**, є виразниками авторського задуму у зображенні майстерного пейзажу: *«По далеких горбах* ***дрімали на сонці самотні оселі****»* [Коцюбинський 1977, 416]. / «*Sur les ballons lointains* ***sommeillaient des demeures solitaires****»* [Kotsioubynsky 1971, 14]. Розглядаючи тести оригіналу та перекладу, ми знаходимо **лексичне опущення** (***на сонці***), яке, на нашу

думку, спричинює певну неточність у відтворенні самого настрою пейзажу (сонячної спеки, яка змушує дрімати навіть оселі). Можемо також спостерігати **синтаксичні трансформації**, застосовані Емілем Крюбою відповідно до норм французької мови. Водночас перекладач **еквівалентно** відтворює метафори та епітети (***sommeillaient des demeures solitaires; sur les ballons lointains***).

Природа у повісті М.Коцюбинського постає настільки живою, що стає ніби однією з дійових осіб твору, невід'ємним учасником подій: *«Вже третю добу сіє на полонині дрібний мачкатий дощик. Закурились верхи, закуталось небо, і в сірій мряці пропали гори*» [Коцюбинський 2013, 48].

Відтворення мальовничості та яскравості колориту українського пейзажу має важливе значення у збереженні естетичного ефекту у перекладі. Однак чи є природа уособленням чогось живого у "вторинному" тексті, чи лише картиною для споглядання?

Треба сказати, що однією із специфічних рис художньої мови М.Коцюбинського є **вербальні** та **аджективальні метафори** (***дрібний мачкатий дощик, закурились верхи, закуталось небо, сірій мряці пропали гори***), що є дійсно поетичними. Для відтворення лексики такого типу треба зробити граматичні та синтаксичні трансформації, що Еміль Крюба і робить у своєму перекладі: *«Voilà déjà trois jours et trois nuits que le ciel sème sur les paturages* ***une petite pluie fine comme des graines de pavot***. ***Les cimes sont enfumées***, ***le ciel est couvert***, *et* ***les montagnes disparaissent dans un crachin gris»*** [Kotsioubynsky 1971, 41]. Важко сказати, чи мав перекладач достатньо засобів відтворити всю специфіку лексики українського автора у французькій мові, і чи скористався він ними у повній мірі. Як на нашу думку, у французькому перекладі відчувається **втрата поетики** М.Коцюбинського. Так наприклад, «*небо*», яке ніби жива істота, «*закуталось*» в описі М.Коцюбинського, у французькому перекладі «*вкрито*» (*est couvert*), тобто зміна активного способу дієслова на пасив (***граматична заміна***), призводить до зміни образу оригіналу. «*Мачкатий дощик*» перекладено за допомогою ***описового перекладу***, як «*une petite pluie fine comme des graines de pavot»,* що певною мірою переобтяжує речення, видозмінює авторський стиль та авторську оцінку (ніжне ставлення до природи виражене пестливо-зменшувальним суфіксом). Справедливим вважаємо застосування ***прийому лексичного додавання*** (*le ciel* – хто саме сіє дощик? – *небо)*, оскільки естетичний ефект на цільового читача в першу чергу залежить від адекватного розуміння образу задуманого автором.

Не можна недооцінювати перекладацьку майстерність Еміля Крюби у ретельному підході до відбору художніх засобів (епітетів, метафор) для відтворення образності оригіналу у цільовій мові, що засвідчується прикладами вдалого **еквівалентного перекладу *метафор, епітетів*** як то: ***le bruit éternel du Tchérémoche – вічний шум Черемошу; la chaumière solitaire – самотня хата; grondement velouté – оксамитовий гул***.

Виражальні властивості **оксиморона** у художній мові М.Коцюбинського пов'язані з естетикою й експресією мовного контрасту: *«Під ним в далині* ***кипів холодний Черемош***» [Коцюбинський 1977, 416]. Застосовуючи **прийом лексичного додавання**, Еміль Крюба досягає прозорості змісту і водночас підсилює художню метафору у цільовій мові: «*En dessous, dans le vallon,* ***bouillonait le Tchérémoche aux eaux glaciales***» [Kotsioubynsky 1971, 13].

З огляду на викладене, приходимо до висновків, що достовірне відтворення лексичних засобів М.Коцюбинського є необхідною умовою збереження національного та художнього колориту повісті «*Тіні забутих предків у перекладі*». Знання української національної культури є важливим фактором адекватного перекладу, оскільки текст повісті містить велику кількість **діалектної** та **специфічно-побутової лексики**, а часом і **застарілої лексики**. І хоча французький перекладач Еміль Крюба найчастіше послуговується **нейтральними відповідниками** (***la tristesse – тусок***; ***colère – стариня***; ***parents – пізьма***) та **гіперонімічними перейменуваннями** (***царинки, гаджуги, лаби – les parcs, les épicéas, les pattes***) або **описовим перекладом** (***jupes brodées – запаски***; ***ceintures de cuir – череса***) для відтворення лексики даного типу, емоційне та змістове наповнення слів має бути зрозумілим французькому читачеві. Французький перекладач обминає просторіччя у відтворенні пестливих звертань, виражених діалектизмами, і надає перевагу **нейтральним відповідникам**, що зумовлене прагненням донести достовірно образи головних героїв повісті відповідно до авторського задуми, а не підлаштовувати діалоги під узус французької мови. Через граматичну невідповідність французької та української мов (відсутність пестливо-зменшувальних суфіксів у французькій мові), пестливі звернення постраждали стилістично у тексті перекладу, однак емоційний компонент збережено (***ma douce chéri, mon chéri, ma très douce – файна любко, любчику, солодашко***). Застосування прийому **лексичного додавання** ілюструє як вдалі приклади перекладу, що супроводжується забезпеченням адекватного сприйняття авторської думки у «похідному тексті» (***le transport de celle*** (*âme*) ***du défunt dans l'autre monde***), так і менш вдалими, які ведуть за собою переобтяження цільового тексту та видозміну оригінальної авторської оцінки (***une petite pluie fine comme des graines de pavot*** *– дрібний мачкатий дощик*). **Аналогові відповідники** (***le diable – щезник; gilets – кептари; bourses – табівки; la chaumière – хата***), відібрані Емілем Крюбою, також сприяють наскрізному розумінню семантики лексичних одиниць, що називають міфічних істот, предмети побуту та одягу гуцулів. **Транскрипція та транслітерація**, застосовані перекладачем з метою ознайомлення французького читача із побутом та міфічними уявленнями гуцулів, доповнюється також поясненнями у посиланнях тексту перекладу (***trembita*** – trompette houtsoule en bois de trois mètres de long environ; ***l'aridnyk*** *(mauvais génie);* ***tchouhaïstyr*** – 1. génie sylvestre masculin de la mythologie ukrainienne; ***les niavkas*** – 2. génies sylvestres féminins).

Якщо **діалектизми** та **побутові слова-реалії** служать для зображення реальних характерів та для відтворення достовірної картини побуту гуцулів у творі М.Коцюбинського, то **естетичну функцію пейзажів** виконують соковиті описи, що рясніють **художніми засобами**. Майстерне відтворення Емілем Крюбою ***метафор, епітетів, порівнянь*** можемо проілюструвати прикладами вдалого **еквівалентного перекладу**, як наприклад: ***le bruit éternel du Tchérémoche – вічний шум Черемошу; la chaumière solitaire – самотня хата; grondement vélouté – оксамитовий гул***. Однак для досягнення **адекватності перекладу** французький перекладач застосовував **перекладацькі граматичні та синтаксичні трансформації** (***le ciel est couvert – закуталось небо***; ***les cimes sont enfumées – закурились верхи***; ***les montagnes disparaissent dans un crachin gris – в сірій мряці пропали гори***).

Отже, попри значну кількість перекладацьких труднощів, пов'язаних із відсутністю у цільовій мові еквівалентів лексичним одиницям оригіналу, що служать для передачі розмовної мови персонажів та описів їхнього побуту і часто виражені діалектною лексикою, в цілому, французькому перекладачу вдалося зберегти художню образність авторського слова та розкрити французькому читачеві традиції народу Гуцульщини. Таким чином, відтворення лексичних особливостей художньої мови Михайла Коцюбинського у французькому перекладі є першочерговим завданням перекладача, оскільки лексика у повісті "*Тіні забутих предків*" відіграє важливу роль у створенні національного колориту та яскравих емоційних образів художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Венгренівська М.А.* Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики (фр. та укр. мови): навчальний посібник. К.: «Київський університет», 2008. – 560 с.
2. *Виноградов В.С.* Лексические вопросы перевода художественной прозы. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1978. – 174 с.
3. *Гнатюк А.Д.* Лексико-стилістичні ресурси функціональних стилів французької і української мов: Навчальний посібник для студентів III-IV курсів відділення західної філології та перекладу. К.: КНУ ім.Т.Шевченка Інститут філології. – 2011. – 114 с.
4. *Джанджакова Е.В.* Стилистика художественного прозаического текста (Структурно-семантический аспект) : учеб. пособие. – М.: Московский ордена Дружбы народов гос. ин-т иностр яз. им. Мориса Тореза, 1990. – 120 с.
5. *Комиссаров В.Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
6. *Кузнецов Ю.Б.* Орлик П.І. Слідами феї Моргани: Вивчення творчості М.М.Коцюбинського у школі: Посібник для вчителя. К.: Рад. шк., 1990. – 208 с.
7. *Коцюбинський М.М.* Тіні забутих предків: повість, оповідання. – Х.: Фоліо, 2013. – 156 с.
8. *Словник української мови*: академічний тлумачний словник української мови: тт.1–11. [гол.редкол.:Білодід І.К.]. – К.: Наук. Думка, 1970. –1980.
9. *Kotsioubynsky. Nouvelles*/ Traduit par E.Kriuba. – K.: Dnipro, 1971.

Стаття надійшла до редколегії

Кириллова В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РЕЧИ МИХАИЛА КОЦЮБИНСКОГО ВО ФРАНЦУЗСКИХ ПЕРЕВОДАХ ЭМИЛЯ КРЮБЫ

Статья посвящена исследованию лексических особенностей художественного языка М.Коцюбинского и проблемам их воспроизведения во французских переводах Эмиля Крюбы. Анализируются распространённые переводческие приёмы, которые служат для сохранения особенностей художественного языка украинского прозаика во французском переводе.

Ключевые слова: *лексические особенности, художественное произведение, французский перевод, приёмы перевода*

Kyrylova V., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kiev

THE REPRODUCTION OF THE LEXICAL PECULIARITIES OF THE ARTISTIC LANGUAGE OF MYKHAILO KOTSIUBYNSKY IN THE FRENCH TRANSLATIONS MADE BY EMILE KRIUBA

The article investigates the research of the lexical peculiarities of Mykhailo Kotsiubynsky's artistic language and its reproduction in the French translations made by Emile Kriuba. The most common translation methods used to preserve the peculiarities of the artistic language of Ukrainian writer in the French translation are analysed.

Key words*: lexical peculiarities, work of art, French translation, methods of translation*

УДК 81'255.4=111=161.2

Кисіль А. , студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЧАСОПРОСТІР В РОМАНІ ДІАНИ СЕТТЕРФІЛД «ТРИНАДЦЯТА ЛЕГЕНДА» ТА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються авторські засоби вираження часових і просторових характеристик роману Діани Сеттерфілд «Тринадцята легенда» та аналізуються способи їх передачі в українському перекладі. Зроблено висновок, що роман є спробою створити новий вигаданий хронотоп, в якому часопростір розкривається за власними законами, запровадженими авторкою.

Ключові слова: *час, простір, хронотоп, постмодернізм, анти-хронотоп, переклад.*

Друга половина XX століття була ознаменована приходом нового мистецького напряму – постмодернізму. Відбуваються відчутні зміни у сферах культури, мистецтва та літератури. Зокрема, в літературі починають з'являтися твори нового типу, для яких характерні такі основні риси як: переплетення стилів оповіді, поєднання різних жанрових різновидів, відсутність ієрархічних зв'язків, універсальність, інтертекстуальність, звертання до досвіду попередніх літературних течій та епох. Складна хаотична побудова, можливість прочитання на різних рівнях, відсутність чітко встановлених рамок та характеристик – все це справжній виклик, перевірка на професіоналізм для перекладача, що береться за відтворення унікальних рис даних творів.